

7. 1633. július 5., Vágsellye — Melith Györgynek

Várja udvarába az általa ajánlott ifjút.

Címzése azonos a 3. sz. alattiéval.⁹⁷

†
Magnifice Domine Amice etc. nobis observande.

Istentől Kegyelmednek minden jokat kívánunk. Az Kegyelmed 20. Junii Eperiesről nékünk irt leuelet szeretettel elvettük. Az mi az iffiat illetj, mellyet Kegyelmed commendál, kj kegyelmednekis nem idegene, valamikor Kegyelmetek el küldj, Kegyelmetekhez való jo akarátunkból aduarunkban be vétettjük. Tarcsa Isten kegyelmedet egességben.

Selliae, die 5. Julii, anno 1633.

Magnificae Dominationis Vestrae

addictus

Cardinalis Pazmany mp.

8. 1635. december 25., Nagyszombat — Melith Péternek

Tudatja, hogy levelét megkapta.

[Címzés a levél kültetén:]⁹⁸ Magnifico Domino Petro Milit de Briber, Sacrae Caesareae Regiaeque Majestatis praesidii Zatmariensis supremo capitaneo, etc. Amico nobis observandissimo.

†
Magnifice Domine Amice observandissime.

Salute et nostri commendatione praemissa. Isten Kegyelmedet minden kiuanta jokkal meg aldjia. Az Kegyelmed leuelét nagi szeretetell és böcsületell vettem. Kiuanomis azt Istentül, hofi Kegyelmednek minden alkalmatossaggall kedveskedhessem, el sem mulatom, ha üdöm és modom leszen benne. Tarcsa es eltesse Isten kegyelmedet jó egességben.

Tyrnauiiae, die 25. Decembris, anno 1635.

Magnificae Dominationis Vestrae

amicus addictissimus

Cardinalis Pazmany mp.

Rigó László

KEMÉNY ZSIGMOND HÁROM LEVELE EMICH GUSZTÁVHOZ

Emich Gusztáv (1814—1869) a kor egyik nagy nyomdatulajdonosa és kiadója. 1848 előtt csupán kis könyvkereskedése és kiadóhivatala volt, 1848-ban azonban egy gyorsan fejlődő nyomda birtokába jutott. Az 1860-as években Emich rendelkezett az ország legnagyobb sokszorosító műhelyével. Vállalata ekkor a Barátok tere 7. sz. alatt (ma: Felszabadulás tér — Károlyi Mihály u.) működött, 200 alkalmazottal; évente 4—500 könyvet, sok alkalmi kiadványt adott ki, s a lapok közül itt jelent meg pl. a *Pesti Napló*, *A Hon*, az *Ústökös*, a *Koszorú* stb. E vállalatból alakult 1868-ban az Athenaeum Irodalmi és Nyomdai Részvénytársulat. (Vö.: A könyv és könyvtár a magyar társadalom életében 1849-től 1945-ig. Összeállította Kovács Máté. Bp. 1970. Gondolat K. 18., 42—45., 82—83., 154—156.)

Keményt régi és szoros kapcsolat fűzte Emich Gusztávhoz. Emich adta ki 1852-ben a *Ködképek a kedély láthatárán* c. regényét. Kemény 1855. június 22-től — kisebb megszakítással — 18 éven át szerkesztette a korszak irányadó napilapját, az 1850-ben indult *Pesti Naplót*, amelynek alapítója és kiadó-tulajdonosa Emich volt. A lap az 1860-as években szintén a Barátok tere 7. sz. alatt készült: itt volt a kiadóhivatal és a nyomda, 1861 áprilisától itt működött a szerkesztőség, és Kemény is itt lakott. Kemény és Emich munkakapcsolata lényegi-

⁹⁷ Jelzete ugyanaz, mint a 25. jegyz.-ben: No. 2202. Csak az aláírás saját kezű. Zárlatán pecsét nyoma — A címzés mellett Melith följegyzése: „Exhibite sunt die 19. Julii, in civitate Eperiensis.”

⁹⁸ Jelzete ugyanaz, mint a 25. jegyz.-ben: No. 5546. Csak a záróformulák és az aláírás saját kezű. Zárlatát Pázmány papírfelzetes érseki pecsétjének nyomai.

leg korrekt volt, bár a különböző szerződéseik, megállapodásaik, valamint a lap kiadási gyakorlata azt mutatja, hogy a kiállítás szellemi és anyagi gondjai a szerkesztő és a kiadó-tulajdonos között nem egyenlő arányban oszlottak meg. Kemény többet vállalt a közös munkából: a lapszerkesztés teljes szellemi-erkölcsi felelősségén túl komoly anyagi kockázatot is, azzal, hogy a nyereségben, illetve veszteségben egyaránt osztozott Emichkel. Így kívánta Kemény minden idegen befolyástól megőrizni a lap létét, irányvonalát. S tény az is, hogy Kemény gondjait olykor növelték Emich rendetlen pénzügyei, könnyelműségei, a nyomdával kapcsolatos hanyagságai. Dehát e téren Kemény megbocsátó volt, hisz ő maga sem tartozott a pedáns, gondos szerkesztők közé.

Kemény és Emich, az Emich család személyes kapcsolata bensőséges, baráti volt. Számítalan tény tanúskodik erről: az 1864. augusztusi-októberi nagy kelet- és dél-európai utazására ifj. Emich Gusztávot vitte magával Kemény. 1865 októberében ifj. Emich Gusztáv esküvőjén az egyik násznagy Kemény volt. (Vö.: Papp Ferenc: Báro Kemény Zsigmond. 2. köt. Bp. 1923. A Magyar Tudományos Akadémia kiadása. 475—477.) 1868-ban az *Athenaeum* megalakulásában Kemény rendkívüli aktivitást fejtett ki, komoly segítséget nyújtva az Emich családnak. (Vö.: Kovács Máté: i. m. 154—156.)

Az alább közlő kerülő három levél értékes adalék Kemény 1860-as évekbeli lapszerkesztői tevékenységéhez, Kemény és Emich kapcsolatának jobb megértéséhez. A levelek írásmódja, helyesírása — összhangban Kemény más 1860-as évekből származó kézírataival — rendetlen, hibás, következetlen: Kemény betűket hagy ki és cserél fel, helyesírási hibákat vét, a központozással nem törődik. Ezt az írásképet korrigálni nem lehet, de nem is szabad, hisz hozzátartozik Kemény személyiségéhez. A leveleket tehát betűhíven közöljük.

A három Kemény-levelet 1972-ben vette meg a Petőfi Irodalmi Múzeum öv. dr. Fóris Tibornétól (Bp. II., Vadaskerti u. 12/a). A múzeum Kézirattára V. 3560/3. jelzet alatt őrzi.

1.

Pest [1862.] marc 30kán

A mig maga, Emich Gusztáv ur, a Svábhegyen sütkörözik, szivarozik s tölti az idejét *in dulci jubilo*, mintha romai pápa volna;¹ addig maga miatt bele üthet a menykő a Pesti Naploba. Nem elég, hogy ígérete miatt Falknak a sok pénzt kell fizetnem s nagy költséggel más vezércikkiről kell gondoskodnom,² s már Londonba sem mehetek el;³ nem elég, hogy három szerkesztési tag betegsége miatt nemcsak szerkesztemem, s naponként két vagy három vezércikket kell írnom,⁴ és még folyvást kell forditanom is; ez mind nem elég: — hanem még a lapot is *maholnap betiltják, egyenesen azért, mert maga a Svábhegyről tetyességgel nem akar leszállani.*

Éppen most telegraphiroznak arról, hogy *megintést adjanak a Naplónak azért*, mert Tali Kálmán⁵ ezt írta: *Kapy⁶ és tisztikara*. Mintha századok oltá nem lett volna nálunk szokásban azt mondani: a *tábornok és tisztikara*, vagy a *főispány egész tisztikarával együtt*.

Kocsikázzék hát le arról a haszontalan Svábhegyről, hol ugy is nathát kap, s menjen Worawkához,⁷ mert, ha maga az efféle dolgokat pfeigmatic [!] nézi, egyszer csak arra ébred fel, hogy nincs több Napló; a Neueste Nachrichten⁸ pedig nem potolja ki azt.

barátja

Kemény

NB Tegnap éjféltkor is maga miatt költöttek fel a katonák.

A levél autográf; tintával íródott. A szöveg a 4 lapnyi ívpapír 1—2. lapján található; a 4. lapon piros pecsétmaradvány, és — valószínűleg Emich tintafírásával — ez olvasható: 1862/Kemény Zsigm.

Címzése nincs.

A keltezésből az évszám hiányzik, a hátlapra írottak, valamint az alább részletezendő tartalmi vonatkozások azonban kétségtelenné teszik, hogy a levél 1862-ből származik.

A Schmerling-provizórium első két éve a Habsburg-birodalom liberális sajtójának fekete korszaka volt. A sajtó működését rendkívül szigorú törvények és rendelkezések szabályozták, s az ezek ellen vétő lapokkal, személyekkel szemben különös szigorral léptek fel a hatóságok. Ausztriában, Csehországban és a birodalom más részében naprenden voltak a sajtóperek, amelyekben igen szigorú ítélettel sújtottak lapot, szerkesztőt, újságírókat. 1861 és 1863 között Magyarországon is szinte valamennyi liberális lap ellen indult eljárás, s az elítéltek között ott találjuk Jókait, Tóth Kálmánt, Pompéryt, Greguszt, P. Szathmáryt, Falkot, Emichet, Wodiánert stb. Természetesen a Pesti Napló és munkatársai sem voltak kivételek: a Napló 1861. november 14-i számát lefoglalták; gr. Pálffy Mór királyi helytartó többször be akarta tiltani a Naplót, Keményt is le akarta csuktatni, s Keménynek csak a legnagyobb óvatossággal és némi szerencsével sikerült ezt elkerülnie. 1862 nyomasztó tavaszának állandósult sajtóperrei, rendőri nyomozásai, katonai zaklatásai — e tényezők magyarázzák a levél tartalmát, hangulatát.

¹ A levél félkomoly-féltérítés, évődő hangneme is Kemény és Emich kapcsolatának szívélyes, bensőséges voltáról tanúskodik; in dulci jubilo: édes örömben.

² Falk Miksa (1828—1908): újságíró, lapszerkesztő. 1849-től a „Wanderer” bécsi napilap munkatársa, 1858-tól politikai szemléirója volt. A Pesti Naplóba az 1850-es évek közepétől kezdett dolgozni, jó barátságba került a lapszerkesztő Kemény Zsigmonddal; különösen 1862-től 1867-ig volt termékeny munkatársa a Naplónak: mintegy 800 vezércikket küldött Bécsből. — A levél utalása egyébként 1862 márciusának legnagyobb bécsi sajtópörére vonatkozik, melynek Falk volt az egyik főszereplője. E sajtóperről röviden annyit, hogy az említett „Wanderer” federalista-liberális beállítottságú bécsi napilap ellen — néhány 1861. október végen, november elején megjelent, Falk és mások által írott cikke (főképp e három: Bécs, oct. 23., 1861. október 24.; A legújabb események Pesten, 1861. október 25.; A kormány legújabb határozatai, 1861. október 30.) miatt — vádat emelt a bécsi hatóság. A tárgyalás 1862. március 18-tól 26-ig tartott Bécsben, s a közcseendőháborítással, a sajtótörvény megszegésével, becsmérléssel vádolt 11 vádlott között ott volt Falk Miksa és Grasz Mór, s a lap tulajdonos-szerkesztője is. A vádirat szerint a „Wanderer” inkriminált cikkei izgattak az új államhatalmi rendszer, a hivatalba lépő Schmerling-kormány ellen, gyűlölséget igyekeztek kelteni az 1861. február 26-i alkotmány ellen, s az uralkodó személyét sem kímélték a cikkeiben. (A tárgyalás részletes leírása: A „Wanderer” és Falk Miksa elleni sajtópör, Pesti Napló 1862. március 23—25.) Március 26-án Grasz Mór 8 hónapi fegyházra és 1000 forint pénzbüntetésre, Falk Miksát 6 havi fegyházra és a doktori címe elvesztésére ítélték; a többi vádlott kisebb büntetést kapott. A fellebbezés során a vádlottak büntetését mérsékeltek, így Falkét 3 hónapra, amelyből az utolsó 2 hetet is elengedték. (Vö.: Pesti Napló, 1862. március 27.; Falk Miksa: Kor- és jellemrajzok. Bp. 1903. Révai Testvérek. 70.) A hazai liberális sajtó nagy rokonszenvvel kísérte a vádlottak sorsát; Emich például változtatlanul fizette Falkot — ezért dohog kissé a súlyos gondokkal küszködő Kemény.

³ A londoni út valóban elmaradt. Helyette 1862 július—augusztusában néhány hetet Ausztriában, Svájcban, Németországban és Franciaországban töltött Kemény. (Vö.: Papp Ferenc: i.m. 473—474.)

⁴ 1862-ben a Pesti Napló fontosabb belső munkatársai Királyi Pál (helyettes szerkesztő), Csengery Antal, Salamon Ferenc, Reviczky Szevér, Falk Miksa, Thaly Kálmán voltak. Hogy az adott időpontban kik betegeskedtek és kikre gondolt Kemény, nem tudjuk; de tény, hogy e nehéz hetekben Kemény valóban sokat írt a Naplóba, s a lap kiállításában is rengeteget dolgozott.

⁵ Thaly Kálmán (1839—1909): költő, hírlapíró, értekező. 1860-tól 1864-ig a Pesti Napló munkatársa, ún. újdonságírója. A lap 1862. március 29-i számában, a „Különfélék” c. rovatban jelent meg a Kemény által említett rövid hír: „Kapy úr tisztikara hallomás szerint minden hónapban nyilvános tisztí ülést szándékozik tartani. A tegnapi nyilvános ülésen igen csekély számú hallgatóság volt jelen.”

⁶ Kapy Eduárd Sáros megyei birtokoscsaládból származó konzervatív politikus volt. 1848-ban Eperjes követévé választották; 1849 után 12 évig Bécsben, majd Nógrádban hivatalnokoskodott. 1861. október 21-én vette át a hatalmat Pest megyében, mint a Schmerling-kormány nagyhatalmú adminisztrátora. (L.: Szt. Gály Ferenc: Kapy Ede kinevezett administrator első fellépése Pestvármegyében, Pesti Napló, 1861. október 23. — Kapy neve egyébként felbukkant a 2. sz. jegyzetben ismertetett sajtópörben is. A „Wanderer” egyik kifogásolt cikke ugyanis — Falk Miksa: A legújabb események Pesten, 1861. október 25. — foglalkozott Kapy 1861. október 21-i Pest megyei hatalomátvételével is, azt állítva, hogy a beiktatásakor mondott beszédében Kapy is kifogásolta az abszolutista rendszer visszaállítását. A vádirat torzításnak minősítette Kapy beszédének ilyen értelmezését, s e mozzanat is szerepet játszott Falk elítélésében.)

⁷ Josef Worfaka: rendőrtanácsos, az 1860-as évek elejének hírhedt pesti rendőrfőnöke.

⁸ Bécsi liberális napilap.

2.

Édes barátom!

München [1866. szeptember közepe]

Éppen úgy ütött ki utazásom a mint nem akartam.

Mihelyt Bécsbe mentem, azon hitben, hogy senki sem ismer kirándultam a Neue-Weltbe,¹ s legelső a ki ott szemembe ötlött Majlath,² Sennyey,³ Andrassy⁴ és Lonyai⁵ volt, kik elgy asztalnál ültek és ettek. Kenytelen voltam hozzájuk leülni s kesőn estve vittek haza szal ásomra a Stadt Francfurba.

Ezért a véletlenért szintén kenytelen voltam Bécsben néhány napot mulatni, s csak 6-kán indulhattam Szentivanyi Károlyal⁶ egy kevés Schweitzi utra, de alig értünk Zürichbe, Szentivanyi vissza térni lőn kénytelen és én most Münchenben időzöm.

Nem szeretnék addig Bécsbe menni míg a császár Ischelben⁷ van, és Szentivanyinak megígertem hogy még vele néhány napot Bécsben fogok tölteni.

A jövő hó 6-kán érkezem Pestre; de a jelen hó 27-kétől kezdve, úgy hiszem már lesz anyag, mit vezérczikkekre használnak.

Kérlek még 25kére küldj Hont és Naplot az én nevem [áthúzva: -ben] alatt a St Frankfurt vendéglőbe, és e lapküldés tartson egészen a jövő hó hatodikaig.

A Laszló⁸ gondolai alá van bízva 200 darab *napoleon*; minthogy az idén már többet utazni nem akarok, a 200 darabot a folyó hó 25kén oda athatom [!] neked féltre kölcsönként, úgy, ha a féltre kamatot (hat percentet) szintén aranyban elküldöd hozzám [áthúzva: Fran] Bécsbe Frankfurt városa című vendéglőben, valamint a *váltót* is.

Ha nem kell a 200 napoleon arról is rögtön tudosítsál, hogy ez esetben elváltathasam [!] az aranyokat.

hived
Kemény

A levél autográf; tintával íródott, kivéve a 7. bekezdés a *folyó hó 25kén* szövegrészét, mely ceruzás betoldás. A szöveg a 4 lapnyi ívpapír 1—3. lapján található; a 4. lapon — valószínűleg Emich tintafrásával — ez olvasható: 1866/München, Kemény Zs. B.

Címzése nincs.

Keltezése csak ennyi: München, de a hátlapra frott évszámból, a tartalomból és a Kemény-irodalomból együttesen, hozzávetőleges pontossággal meg lehet állapítani a keletkezés időpontját, s ez 1866. szeptember közepe. Ugyanis: Kemény 1866. augusztus 30-án indult Szentiványi Károlyral az öt-hathetes nyugat-európai tanulmányútjára, Ausztria, Svájc, Németország útiránnyal; útjáról eredeti tervével szemben, csak október közepén érkezett haza. A levélben említett társaságát 1866. szeptember 2-án volt, s Bécsből szeptember 6-án utazott tovább Svájcba. Szeptember 25-re viszont már ismét Bécsbe kéri a magyar napilapokat, tehát a szeptember közepét tölthette Kemény Münchenben. (Az utazás körülményeire l.: Papp Ferenc: i.m. 478—479.)

¹ Szeptember 2-án délelőtt Szentiványi Bécsben meglátogatta Lónyay Menyhértet, de azt nem árulta el neki, hogy Kemény is Bécsben tartózkodik. Délben Kemény és Szentkirályi a Bécs melletti Neue Weltbe rándultak ki, s itt történt a levélben említett találkozás Lónyayval és társaságával. Együtt ebédeltek, sőt Kemény, Lónyay és Szentkirályi az estét is együtt töltötték, a wieden színházban. — Az esetet hasonlóan írja le Lónyay is a Naplójában, Bécs, 1866. szeptember 2-i bejegyzés alatt (l.: Deák Ferenc beszédei 1866—1867. Összegyűjtötte Kónyi Manó. 2. kiad. Bp. 1903. Franklin-Társulat. 50) és Papp Ferenc is (l.: i. m. 478—479).

² Mailáth György ifj. (1818—1883): konzervatív politikus, 1860—1861-ben főtárnokmester, 1865—1867-ben főkancellár.

³ Sennyey Pál br. (1824—1888): konzervatív politikus, 1860—1861-ben a helytartótanács alelnöke, 1865—1867-ben főtárnokmester.

⁴ Andrássy Gyula gr. (1823—1890): 1861-ben Deák-párti képviselő, 1867-től miniszterelnök.

⁵ Lónyay Menyhért gr. (1822—1884): 1861-ben Deák-párti képviselő, 1867-től az Andrássy-kormány pénzügyminisztere.

⁶ Szentiványi Károly (1802—1877): 1861-ben Deák-párti képviselő, 1865-től a képviselőház elnöke; Deák és Kemény politikai és személyes jóbarátja.

⁷ Ischl: helység és fürdőhely Felső-Ausztriában; 1856-tól az osztrák császár és magyar király nyaralóhelye.

⁸ Komlói László, Kemény inasa.

3.

[Pest, 1867. június eleje]

Édes barátom!

Kérlek tedd érintkezésbe magad a többi kiadokkal és különösen Heckenasttal¹ az iránt, hogy a koronázási innepely alatt ne engedjék meg, hogy hírlapczikkek reproduáltakban külön lenyomatokban és az utcákon hordárokkal árultassanak.²

A mennyire én értesülve vagyok igen terhes következményei lehetnének most minden tüntetésnek s kivált az utcai árulásoknak

baratod
Kemény

A levél autográf; tintával íródott. A szöveg a 4 lapnyi ívpapír 1. lapján található; a 4. lapon — valószínűleg Emich tintafarásával — ez olvasható: 1867/Pest, Kemény B.

Címzése nincs.

Keltezése nincs, de a tartalomból viszonylag könnyen megállapítható a keletkezés körülbelüli dátuma: Ferenc Józsefet 1867. június 8-án koronázták magyar királlyá, a levél tehát közvetlenül a koronázás előtti napokban írható.

¹ Heckenast Gusztáv (1811—1878): nyomdász és lapkiadó.

² A Deák-párt különleges súlyt helyezett arra, hogy a koronázási aktus nagy fényvel és minden zavaró jelenlét nélkül menjen végbe. A párt vezető politikusai, írói — így maga Deák, Kemény, Eötvös és mások — személyesen vagy írásban kérték ill. intették erre a különböző lapokat, szervezeteket. Kemény levele is e kampány terméke.